

Høringinnspill

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora

Institutt for samfunnsforskning takker for invitasjonen til å komme med innspill til den reviderte versjonen av NESHs forskningsetiske retningslinjer.

Vi vil først og fremst berømme denne revisjonen som vi mener er både betimelig og god. Retningslinjene framstår nå som ryddige og nyttige hjelpemidler for å vurdere også vanskelige dilemmaer i forskning.

Vi har noen innspill til retningslinjene og vil strukturere disse etter disposisjonen i retningslinjene.

Grunnleggende forskningsetiske prinsipper

Forskningens normer og verdier

I forslaget til retningslinjer står det at «For å beskytte de interne normene har både forskere og forskningsinstitusjoner en lovfestet *akademisk frihet*.»

Det er riktig at dette er lovfesta i Universitets- og høyskoleloven, men andre forskere og forskningsinstitusjoner har ikke en slik lovfesta rett. I og med at NESHs retningslinjer gjelder alle forskere bør dette omformuleres.

Ansaret for forskningsetikken

I forslaget til retningslinjer heter det at «Samtidig har forskere alltid et *medansvar* for forskningsetikken, også når de utfører oppdrag eller deltar i samarbeid med eksterne partnere.»

Det framstår uklart hva «medansvar» innebærer og vi mener dette kan stå i strid med andre prinsipper som er nevnt i delen om organisering og finansiering. Dette kommenterer vi nærmere nedenfor. For oss er det for eksempel viktig at forskerne ikke bare har medansvar, men et selvstendig ansvar for forskningsetikken i oppdragsprosjekter.

A Forskerfellesskapet

9. Deling av forskningsdata

I forslaget til retningslinjer heter det at «Etter en kortere periode bør materialet normalt gjøres åpent tilgjengelig.»

Vi vil understreke at tilrettelegging av materiale for tilgjengeliggjøring ofte er svært arbeidskrevende. Dette er særlig utfordrende i virksomheter som har lav grunnfinansiering og som er avhengig av å fakturere forskernes timer.

Vi opplever også at det er forskjell på å gjøre et vitenskapelig materiale tilgjengelig for forskerfellesskapet og å gjøre det tilgjengelig for allmennheten inkl kommersielle aktører. Dette handler både om hvor mye arbeid som ligger i å tilrettelegge materialet for brukere utenfor forskning, men også om mulige interessekonflikter, særlig mot kommersielle aktører. Det vil være en fordel om det står noe om at forskeren må ta stilling til om materialet skal gjøres åpent tilgjengelig for alle, eller for forskerfellesskapet. Slike vurderinger gjøres for eksempel eksplisitt i dag ved deponering av data hos NSD.

B Forskningsdeltakere

14. Samtykke til å delta i forskning og 17. Unntak fra krav om samtykke

Forslaget til retningslinjer balanserer på en god måte at samtykke er hovedregelen, med situasjoner der man ikke kan eller bør innhente slikt samtykke. Det vises her til viktige hensyn som skal tas inn i slike vurderinger.

Det ville i punkt 17 vært fint om retningslinjene nevnte flere eksempler på offentlige ytringer og åpne arenaer enn internett der man ikke trenger samtykke. Dette kan for eksempel være ytringer og handlinger på offentlige politiske arenaer som f.eks. Stortinget og i andre medier, som kringkasting og avis.

D Organisering og finansiering

36. Uavhengighet i forskning

I forslaget til retningslinjer heter det at «For å sikre den allmenne tilliten til forskning er det viktig å opprettholde «en armlengdes avstand» mellom forskning og andre interesser, både i forskningspolitikken og i organiseringen og finansiering av enkeltprosjekter.»

Vi opplever at dette kan stå i motstrid til oppdragsprosjekter der enkeltprosjekter finansieres direkte (punkt 37), og kanskje også til samarbeidsprosjekter og brukermedvirkning (punkt 39 og 40). Mer om dette nedenfor.

37. Styring av forskning

I forslaget til retningslinjer heter det at «De [oppdragsgivere] kan styre eller påvirke valg av tema og problemstillinger, men ikke valg av data, metode, konklusjoner og presentasjon av resultater.»

Vi er helt enig i at oppdragsgiver ikke skal styre konklusjoner og resultater, men vi mener det i enkelte tilfeller er helt legitimt av oppdragsgiver også å bestille forskning som bruker bestemte data eller metoder. For eksempel kan det være et område der det er gjort flere store kvantitative surveys, men der oppdragsgiver har bruk for dybdekunnskap og ønsker kvalitativ forskning med kvalitative intervjuer. Det kan også være situasjoner der oppdragsgiver ikke ønsker utvalgsstudier med spørreundersøkelser, men befolkningsdekkende studier basert på registerdata. I slike tilfeller er det helt rimelig at oppdragsgiver påvirker valg av data og metode. Setninga bør justeres for å ta høyde for dette.

39. Samarbeidsprosjekter og 40. Brukermedvirkning

Det stilles nye krav til samarbeid mellom forskere og andre aktører også i samfunnsvitenskap og humaniora. I Forskningsrådet lyses det på stadig flere områder ut Kompetanse- og samarbeidsprosjekter der det er krav om at et forskningsmiljø skal ha med minst to aktører som ikke er forskningsinstitusjoner. Krav om å dokumentere impact i NFR- og EU-prosjekter løses ofte gjennom brukermedvirkning i prosjektet. En bruker kan være en virksomhet, en organisasjon, eller en person.

Dette er på mange måter en spennende utvikling, men det reiser også flere dilemmaer. Samfunnsvitenskapelig forskning brukes ofte som grunnlag for offentlig politikkutforming. Mange forskere har vært opptatt av å ha en armlengdes avstand til de som skal bruke forskningen mens forskningen pågår, mens de har formidla og delt innsiktene sine med departementer, direktorater og andre når resultatene er klare. Dette kan man i mindre grad gjøre når direktoratet deltar i prosjektet som samarbeidspartner, eller som bruker.

Vi opplever at forslaget til retningslinjer berører noen av de dilemmaene som oppstår i slike situasjoner, men at de med fordel kunne vært tydeligere på hvilke hensyn som skal legges til grunn, slik retningslinjene er på andre områder. Vi vil gi noen eksempler på dette:

I punkt 39 heter det at «I alle samarbeidsavtaler og samarbeidsformer må forskningsetikk ivaretas på måter som sikrer forskningens uavhengighet». Det er for oss uklart hva dette innebærer og forutsetter.

I punkt 40 heter det at «Både forskere og forskningsinstitusjoner har ansvar for å sikre forskningens uavhengighet, samt at alle som deltar i forskning forstår og

følger anerkjente forskningsetiske normer.» Her opplever vi at ansvaret forskerne har blir veldig bredt definert. For eksempel, et innovasjonsprosjekt for offentlig sektor finansiert av NFR ledes typisk av en offentlig virksomhet med forskere som leverandører av forskning inne i prosjektet. Forskerne har selvfølgelig ansvar for å arbeide i tråd med forskningsetiske retningslinjer. Spørsmålet er om forskerne i et slikt prosjekt får et overordna ansvar for alle de andre prosjektdeltakerne (inkl prosjektleder), eller om disse har et selvstendig ansvar.

Kanskje kan dette løses bedre ved å skrive noe om at i prosjekter der forskningsmiljøer samarbeider med andre typer virksomhet, og prosjekter med ulike former for brukermedvirkning, så bør roller og forventninger avklares gjennom klare avtaler mellom partene. Disse avtalene bør også definere partenes ansvar for å følge forskningsetiske normer.

Vi ser at dette er områder som er i utvikling der det er mange dilemmaer som må diskuteres videre. Vi håper at NESH vil bidra til videreutvikling av dette feltet også etter at retningslinjene er ferdigbehandlet, for eksempel ved å samle eksempler både på god praksis og reelle utfordringer i slike prosjekter.

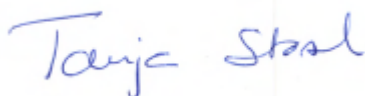
E Forskningsformidling

50. Deltakelse i samfunnsdebatten

Dette er et fint og viktig punkt som handler om forskningas samfunnsoppdrag. Punktet er imidlertid svært individualistisk utforma. Dette er et område der også forskningsinstitusjonene og forskerkollegiets rolle kunne komme tydeligere fram. Å fremme forskning fra et saksfelt er ikke bare en individuell oppgave, men noe forskere bør stå sammen om.

Vi håper disse innspillene kan være til nytte og deltar gjerne i videre dialog.

Med vennlig hilsen
Institutt for samfunnsforskning

Tanja Storsul

Direktør